

๓๕. ปัญญาเห็นธรรมโดยไตรลักษณ์

Knowledge and Insight with the Three Characteristics

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2016

ความสำคัญของบทความ

จุดมุ่งหมายหลักอันสำคัญในการปฏิบัติธรรมหรือประพฤติพรหมจรรย์นั้น คือ การสร้างปัญญาด้วยเหตุผลให้บังเกิดขึ้นในตน โดยมีความปรารถนาที่จะดับทุกข์ทั้งปวงในชีวิตตนเป็นประแรกเริ่ม ไม่ใช่ไปดับทุกข์ให้คนอื่น ปัญญาความรู้ที่เกิดพอกพูนด้วยการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น ต่างก็เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” อันมีบาทฐานจากธรรมอันปัจจัยทำให้เกิด “สัมมาทิฐิ” ได้แก่ (๑) “ปรโตโฆสะ-สุตมยปัญญา” กับ (๒) “โยนิโสมนสิการ-จินตามยปัญญา” อันเป็นปัญญา รู้ประจักษ์แจ้งในธรรมทั้ง ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) “โลกียธรรม” คือ รู้แจ้งโลก และ (๒) “โลกุตตรธรรม” คือ รู้แจ้งชีวิตแห่งพระนิพพาน ปัญญาที่ถูกต้องนั้น จึงเกิดจากการพัฒนาจากขั้นตอนการพิจารณาสิ่งต่างๆ หรือสรรพสิ่งที่อยู่ในตนและรอบตนอย่างถูกต้องด้วยการใช้เหตุผลแห่งตรรกะ [Rationality or Logic] ฉะนั้น คนเสียดสีหรือมีปัญญาหางอึ่งจึงเป็นผู้มีปัญญาเห็นธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ยาก เพราะมีกิเลสหน่วงในความนึกคิดแทบจะทุกเรื่อง ไม่พบกับความเจริญอันประเสริฐตามแนวทางแห่งอริยมรรค [หลักมัชฌิมาปฏิปทา-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยมรรคมีองค์ ๑๐ หรือ สัมมัตตะ ๑๐-อเสขธรรม] นั่นคือ มีอาการที่จะรู้เห็นสังขธรรมอันประเสริฐได้ยากเช่นกัน หรือหมดโอกาสในคุณอันใหญ่ [โลกุตตรธรรม] ที่เรียกว่า “อริยสังข์ ๔” ได้แก่ (๑) ทุกขญาณ-ทุกขอริยสังข์ (๒) สมุทัยญาณ-ทุกขสมุทัยญาณ-ทุกขสมุทัยอริยสังข์ (๓) นิโรชญาณ-ทุกขนิโรชญาณ-ทุกขนิโรชอริยสังข์ และ (๔) มรรคญาณ-ทุกขนิโรชคามินีปฏิปทาญาณ-ทุกขนิโรชคามินีปฏิปทาอริยสังข์ กล่าวสามัญ คือ “ทุกข์-สมุทัย-นิโรช-มรรค” นั่นเอง โดยจะต้องประกอบด้วย (๑) “ธรรมนิยาม ๓” และ (๒) “ไตรลักษณ์” ซึ่งเกิดจากการเจริญปัญญาด้วยหลักธรรม “ปฏิจจนุปบาท ๑๒-ปฏิจจนุปบันนธรรม ๖” โดยทั้งหลายทั้งปวงนั้น ต่างก็สรุปไปอยู่ที่ความทุกข์กายและใจอันเกิดจากความยึดมั่นถือมั่นในขั้นทั้งหลาย ที่เรียกว่า “อุปาทานทุกข์-อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์” ซึ่งมีองค์ประกอบในวิปัสสนาภูมิ ได้แก่ **ขั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒** ซึ่งรวมกันกลายเป็นชีวิตจิตใจแห่งตัวตนของเรา หรือจะเรียกว่า “กองทุกข์ทั้งปวง” ก็ได้.

บทความที่ ๓๕ ประจำปี ๒๕๕๕ – ปัญญาเห็นธรรมโดยไตรลักษณ์

พุทธศาสนิกส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงเรื่อง “ไตรลักษณ์” ดี นั่นคือ ลักษณะของธรรม ๓ ประการ ที่เรียกสามัญว่า “อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา” อันถือเป็น “กฎธรรมชาติ” ในการอธิบายถึงสภาพความจริงของโลก หรือเจตนา [สัญญาเจตนา] ของจิตใจในบุคคล ที่เข้าไปปรุงแต่งความนึกคิดที่เกิดจากผัสสะทั้ง ๖ อารมณ์แห่งอินทรีย์ เพราะความไม่รู้จริงแห่ง “อวิชชา” เนื่องด้วย (๑) ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ (๒) ความไม่รู้ในความสัมพันธ์แห่งเหตุผลในกาลทั้ง ๓ อย่าง [อิทธา ๓-ญาณ ๓] และ (๓) ความไม่รู้ในอิทัปปัจจยตา หรือเรียกว่า “อวิชชา ๔-อวิชชา ๘” สำหรับ คำว่า “ความรู้” [Ignorance] หมายถึง การพิจารณาสภาพธรรมไม่เป็นจริงตามกำหนดธรรมคาหรือตามธรรมชาติ (กฎธรรมชาติ: ธรรมนิยาม ๓-ธรรมฐิติ-ไตรลักษณ์) ด้วยการทำอกุศลกรรมโดย “อโยนิโสมนสิการ” [Nescience] คือ การนึกคิดพิจารณาไตร่ตรองที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา [สัมปชัญญะ] และ เหตุผล [สติ] ซึ่งวิธีที่ถูกต้องพึงปฏิบัติ นั้น ควรจะเป็น “โยนิโสมนสิการ” [Analytic Thinking] หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองสภาพธรรมอย่างละเอียดถี่ถ้วน ถึงเหตุและผลครบกระบวนการครอบคลุมสถานการณ์ทั้งหลายอย่างถูกต้องตามเป็นจริง [ยถาภูตธรรม] ที่เรียกว่า “ปรมัตตสัจจะ” [Absolute Truths] แต่กลับตัดสินหรือพิจารณาความเป็นจริงแค่เพียงความรู้สึกที่รับรู้และรู้แจ้งด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ [อินทรีย์ ๕] เท่านั้น ย่อมปฏิเสธกระบวนการทาง “จิตวิญญาณ” [Consciousness] หรือ “มโนวิญญาณ” [Mind] และบอกว่า วิธีคิดดังกล่าว นั้น เป็นวิธีค้นหาความจริงด้วย “วิธีทางวิทยาศาสตร์” เท่านั้น ที่ถือเป็นความจริงสูงสุด [ความรู้บริสุทธิ์-Pure Science] โดยปรมัตต์ หรือ “ปรมัตถะ-ปรมัตต์” ฉะนั้น จิตที่จะลบล้างจาก “อวิชชา ๔-อวิชชา ๘” ใต้นั้น ต้องเริ่มจากการบรรลู่ “อริยมรรค-อูตตริมาโนสธรรม” ด้วยสภาวะแห่งจิตที่สะอาดบริสุทธิ์ ที่เรียกว่า “จิตประภัสสร” [จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔: อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ] อันเป็นอันสงส์จากการบำเพ็ญเพียรฌานจิตแห่งสมาธิจริงๆ เพื่อให้บรรลู่ถึง “วิชา ๓” [ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ] ที่สัมพันธ์กับ “ญาณ ๓” ใน “โสฬสญาณ-ญาณ ๑๖” ในเวลาเดียวกัน โดยเทียบเคียงกัน ดังนี้

ฌาน-สมถผละ	ญาณ-วิปัสสนาผละ
(๑) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ	(๑) นามรูปปริจเฉทญาณ
(๒) จุตูปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ	(๒) ปัจจยปริคคหญาณ
(๓) อาสวักขณญาณ	(๓) สัมมสนญาณ

ในลำดับแรกนั้น ต้องเกิดความเข้าใจในเรื่อง “ทุกขัง-ทุกขตา” (ทุกข์-ทุกข์ตา) (ทุกข์สังข์-ทุกข์อริยสังข์) อันเกิดจากการถ้อยมั่นยึดมั่นในขันธทั้งหลาย ที่เรียกรวมๆ ว่า “อุปาทานทุกข์-อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์” ถัดจากนั้น เป็นความเข้าใจถึงสาเหตุของทุกข์ทั้งปวง อันเกิดจากกรรมทั้งหลาย ที่เรียกว่า “สมุทัยสังข์-ทุกข์สมุทัยอริยสังข์” [ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ] โดยมีมูลเหตุจากกิเลส นั่นคือ “มูล ๒”

ได้แก่ (๑) “อวิชา ๘” คือ อคติเหตุ กับ (๒) “ตัณหา ๓” คือ **ปัจจุบันเหตุ** [พิจารณาตาหลักปฏิจสงมุปาบท] และอันดับสุดท้าย คือ เกิดปัญญาในการดับกิเลสอาสวะ ที่เรียกว่า “**ปัญญาตรัสรู้-สัมโพธิ-อาสวัชยะ**” โดยพิจารณาสภาวะธรรมหรือนามรูปโดยไตรลักษณ์ และถัดจากนั้น จึงเป็นการค้นหาและกำหนดแนวทางในการดับทุกข์ [ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ] ด้วยปัญญาเห็น “**อุปาทานทุกข์-อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์**” [ทุกขอริยสัจ] เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องดับบรรดาอุปาทานในขันธทั้งหลายให้หมดสิ้นไป นั่นคือ “**การทุบขันธ ๕**” [วิปัสสนาญาณ ๕] ในขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการคิด พิจารณา ไตร่ตรอง [โยนิโสมนสิการ] ที่เกิดขึ้นในจิตที่บริสุทธิ์ [อธิจิตต์] และปัญญาวริสุทธิ์ [อธิปัญญา] เช่นกัน เพื่อกำจัดกิเลสทั้งหลาย และทุกข์ทั้งปวงในเวลาเดียวกัน [ธรรมสามัคคี] ด้วย “**มรรค ๘-อริยมรรค ๘-มรรคญาณ**” [ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ-ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ: **โสดาปัตติมรรค-สกทาคามีมรรค-อนาคามีมรรค-อรหัตตมรรค = สมุจเจตนิโรธ** คือ ดับด้วยตัดขาด ที่เรียกว่า “**อริยมรรคมืองค์ ๘**”] ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับ “**ปัญญาภูมิ**” หรือ “**วิปัสสนาภูมิ**” [ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒-อริยสัจ ๔-ปฏิจสงมุปาบท ๑๒-ปฏิจสงมุปีนนธรรม ๖] และต้องเกิดผลวิบากแห่งการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามมาด้วย ที่เรียกว่า “**ผล ๘-อริยผล ๘-ผลญาณ**” [**โสดาปัตติผล-สกทาคามีผล-อนาคามีผล-อรหัตตผล = ปฏิปัสสัทธินิโรธ** คือ ดับด้วยสงบระงับ ที่เรียกว่า “**สัมมาญาณ**”] ในโลกุตตรธรรม [โลกุตตรมรรค-โลกุตตรผล] ดังกล่าวนี้ ย่อมทำให้บุคคลเข้าถึงความสำเร็จใน “**ความเป็นอริยบุคคล ๔**” ได้แก่ “**โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์**” ตามลำดับ ทั้งหมดที่บรรยายมานี้ ใ้ว่าผู้ปฏิบัติธรรมทุกคนจะบรรลุธรรมวิเศษนี้ได้ง่ายๆ เพราะทุกอย่างต้องอาศัยเวลาในการประกอบความเพียร [วิริยารัมภะ] และความอดทนขันติอย่างหนักหน่วงเท่านั้น จึงจะประสบความสำเร็จได้จริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย

แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมากที่ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ อาจจะก้าวได้ถึงแค่ระดับสมาธิ หรือการบำเพ็ญทานสมาบัติเท่านั้น [เช่น ฤๅษี คนเล่นของ เป็นต้น] ไม่สามารถก้าวไปสู่ในภพภูมิ “**วิปัสสนาภูมิ**” ได้ คือ ได้ธรรมในระดับขั้น “**ศีล-สมาธิ**” [สมถภาวนา] ไม่เข้าถึงระดับขั้น “**ปัญญา**” [วิปัสสนาภาวนา] เพราะมักเกิดอาการฟุ้งซ่านไปก่อน ด้วยการสำคัญผิดในธรรมว่า “**ตนได้บรรลุมรรคผลนิพพานไปแล้ว**” เนื่องจากไม่เกิดปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์อย่างถูกต้อง คือ ไม่สามารถบรรลุถึง (๑) **ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักษุ** [ปัญญาในขั้นเริ่มด้วยโสดาปัตติมรรค] และ (๒) **ปัญญาตรัสรู้ธรรม ตามเป็นจริง** [ขณิกุตญาณทัสสนะ] นั่นคือ ไม่เจริญกุศลกรรมโดย “**โยนิโสมนสิการ**” ด้วยทั้ง (๑) “**โลกียสัมมาทิฏฐิ**” และ (๒) “**โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ**” [**โลกุตตรธรรม ๔๖** ได้แก่ **โพธิปักขิยธรรม ๓๗-โลกุตตรธรรม ๕**] ได้จริง ก็เลขถูกกิเลสอย่างละเอียด “**อนุสัยกิเลส-กิเลสอนุสัย**” คอบงำจิตอย่างเหนียวแน่น และดำเนินตามข้อประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ผิดจาก “**กระแสแห่งอริยมรรค**” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่เกิดปัญญาเห็นแจ้งใน “**อริยมรรคมืองค์ ๘**” อันถือเป็นจุดจบอวสานแห่งการปฏิบัติธรรมในพระธรรมวินัยนี้ และกลายร่างและจิตใจไปเป็นพวกเดียรถีย์อลัชชีไป แต่อาศัยพระพุทธศาสนาหาเลี้ยงชีพไปวันๆ ที่ซำร้ายยิ่งกว่านั้น คือ ถีตคนเหนือกว่าพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกทั้งหลายต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาให้เห็น

ข้อเท็จจริงนี้ให้ได้ ว่า “ของจริง” [พระสัทธรรม] กับ “ของปลอม” [สัทธรรมปฏิรูป] มันแตกต่างกันตรงไหน มิฉะนั้น ก็ต้องกลายเป็นกลุ่มชน “ผู้หลงทิศ” ไป อย่างน่าเสียดายชาติเกิดเสียเปล่าๆ

ในอีกมุมหนึ่งนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องหมั่นเจริญภาวนากรรมฐาน เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นธรรมในทุกขณะจิต [ด้วยความไม่ประมาท-**อัปมาตะ**] ก็คือ “สังวร ๕” คือ ความระวังปิดกั้นบาปอกุศล [ได้แก่ ปาฏิโมกขสังวร-สติสังวร-ญาณสังวร-ขันติสังวร-วิริยสังวร] ให้ได้จริง และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วย (๑) “**จรณะ ๑๕**” เพื่อให้เข้าถึงวิชา ด้วยหลักกรรม ๘ ประการ ต่อไปนี้ **วิราคะ-วิสังโยค-อปยยะ-อัปปิจจตา-สันตุนฺธิ-ปวิเวก-วิริยารัมภะ-สุรตา** และ (๒) “**วิชา ๓-วิชา ๘**” เพื่อให้เข้าถึงความตรัสรู้ ด้วยหลักกรรม ๗ ประการ ต่อไปนี้ **เอกัณฺตนิพพิทา-วิราคะ-นิโรธ-อุปสมะ-อภิญญา-สัมโพธิ-** **นิพพาน** ฉะนั้น ในการเจริญคุณธรรมทั้งหลายดังกล่าวนี้ ทำให้จิตดำรงมั่นและตัวมั่น [มีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิ] ในความเป็นพุทธะ อันเป็นสภาวะแห่งจิตที่สามารถเข้าถึง “**รสพระธรรม**” [สัมมปีติ-ความดื่มด่ำในธรรมด้วยปราโมทย์ปีติยินดี] ได้ และเห็นความจริงตาม “**ธรรมนิยาม ๓-ไตรลักษณ์**” ได้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง [ยถาภูตญาณ-ยถาภูตญาณทัสสนะ] นั่นคือ เกิดปัญญาเห็นธรรมหรือนามรูปแห่งเบญจขันธ์โดยไตรลักษณ์ [**สัมมสนญาณ** ข้อ ๓ ในญาณ ๑๖ และ **วิปัสสนาญาณ ๕** ข้อ ๔-๑๒ คือ “**การทบทวน ๕**” จนรวมถึงขั้นตอนการตรัสรู้ทั้งหมด ที่รวมอยู่ในฝ่ายสมณะ คือ “**สมาธิ ๓**” และฝ่ายวิปัสสนา คือ “**วิโมกข์ ๓**” ก็มนสิการกรรมฐานตาม “**สามัญญลักษณะ ๓**” ในข้อแห่งการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายและทุกข์ทั้งปวง] ดังนี้

(๑) **สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง** คือ พิจารณาสภาวะธรรมด้วย อนิจจานุปัสสนา-

ยถาภูตญาณ = **ชวนปัญญา** คือ ปัญญาเร็ว เพื่อถอน “**วิปลาสนิมิต**”

(๒) **สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์-แปรปรวน** คือ พิจารณาสภาวะธรรมด้วย ทุกขานุปัสสนา-

ยถาภูตญาณ = **นิพเพธิกปัญญา** คือ ปัญญาดับกิเลสทั้งหลาย เพื่อถอน

“**ตัณหาปณิธิ**”

(๓) **ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา** คือ พิจารณาสภาวะธรรมด้วย อนัตตานุปัสสนา-

ยถาภูตญาณ = **มหาปัญญา** คือ ปัญญามาก เพื่อถอน “**อัตตาทิณิเวส**” [อุปาทาน]

สำหรับ คำว่า “**สังขารทั้งหลาย**” หมายถึง สิ่งหรือความนึกคิดที่ปรุงแต่งไปตามเหตุปัจจัยแห่งสังขุเจตนา [ความใคร่ความปรารถนา-ความทะยานอยาก] ด้วยอำนาจครอบงำแห่งกิเลสทั้งหลายในพื้นที่จิตตสันดาน อันเป็น “**โลกียธรรม**” ทั้งหมด ส่วน คำว่า “**ธรรมทั้งปวง**” หมายถึง การจำแนกแยกธรรมออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่ (๑) **สังขตธรรม-โลกียธรรม** กับ (๒) **อสังขตธรรม** [นิพพาน-อมตธรรม-บรมธรรม] -**โลกุตตรธรรม** เพราะฉะนั้น ในกลุ่ม “**สังขตธรรม**” นั้น จึงเป็นสภาวะธรรมที่เป็นไปตาม “**กฎไตรลักษณ์**” ครอบทุกประการ คือ “**อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา**” ส่วนในกลุ่ม “**อสังขตธรรม**” นั้น จะเป็นสภาวะธรรมที่ปฏิเสธ “**อนิจจัง-ทุกขัง**” แต่จะเป็นจริงตาม “**อนัตตา**” ซึ่งหมายถึง “**สุญญตา**” คือ ความว่างเปล่า ไม่ใช่ความดับสูญหรือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายและทุกข์ทั้งปวง และยังเป็นสภาวะที่สงบสุขแห่งจิต [วิมุตตिसุข] ซึ่งผู้จะ

เข้าถึงสภาวะธรรมดังกล่าวนี้ได้ จะต้องเข้าถึงอำนาจแห่งสมณะและวิปัสสนา [สมถพลังะ-วิปัสสนาพลังะ] เท่านั้น นอกจากนี้ ยังต้องลงมือปฏิบัติเจริญภาวนากรรมฐานด้วยตนเอง คือ ต้องสมบูรณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติด้วยกัน ทำไมต้องเจริญวิปัสสนา [มนสิการกรรมฐาน] ให้มากนั้น ก็เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริง [ยถาภูตญาณ] แล้วเกิดอารมณ์ทางจิตที่วางเฉยต่อสภาวะธรรมทั้งหลาย [ความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ] ที่เกิดขึ้นหมุนเวียนกันอย่างไม่สิ้นสุด [ชีวิตสันตติในวัฏฏะ ๓] ที่เรียกว่า “อุเบกขา-ัตตรมัชฌัตตตา” [อุเบกขาคิต-ัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก] ฉะนั้น ผู้ที่เข้าใจ รู้แจ้งเห็นจริง [ตรัสรู้-สัมโพธิะ] ในธรรมทั้งปวงนั้น ย่อมปรารถนาที่จะหลีกพ้นจากวงจรแห่งกรรมและวิบากทั้งหลาย อันจะนำความทุกข์ทั้งหลายมาให้ไม่สิ้นสุด [สังสารทุกข์] จึงต้องวางเฉยกับ “สภาวะแห่งจิต” [อารมณ์แห่งกรรมฐาน] หรือ “สภาวะธรรม” ที่จะเกิดขึ้น เพราะเกิด “สัมมาทิฐิ” ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล [โยนิโสมนสิการ-ญาณสัมปยุตต์] ผู้ศึกษาธรรมจึงต้องปฏิบัติธรรมไปด้วยพร้อมๆ กัน เพื่อดับข้อสงสัยในธรรมที่ตนปฏิบัติอยู่ [ธรรมฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทสสนะ] โดยไม่เชื่ออะไรอย่างมงาย [อวิชา-โมหะ] ไร้เหตุผล หรือ ไม่ประกอบด้วยปัญญา ถ้าเป็นคติทางโลกนั้น ผู้ศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา [Graduate School] แล้ว ไม่ยอมทำวิทยานิพนธ์มันก็แค่คนอ่านหนังสือมากเท่านั้นเอง ยังไม่ลงมือปฏิบัติให้เห็นจริงในชีวิตตามสาขาวิชาที่ตนศึกษาอยู่ คือ ยังไม่สามารถรู้จริงด้วยทางปฏิบัติ นั่นคือ ไม่สามารถสร้างประสบการณ์จริงให้เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเป็นทางฝ่ายผู้ปฏิบัติธรรมนั้น ก็ต้องนำหลักธรรมคำสอนทั้งหลายของพระพุทธเจ้า น้อมมาใส่ตนและมาใช้จริงในทุกขณะจิต ให้เห็นปฏิหาริย์จริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ก็คือเหตุการณ์ในชีวิตจริงที่สามารถนำมาพิสูจน์ได้ ไม่ใช่แค่เป็นความหมาในคัมภีร์เก็บไว้ให้อ่านในพิธีกรรมทางศาสนา ที่ไร้ผลประโยชน์อย่างสิ้นเชิงในชีวิตจริง

ด้วยเหตุนี้ ความรู้แจ้งโลกและชีวิตตามความเป็นจริงนั้น จึงเป็นคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง คือ ปัญญาแห่งสัมมาทิฐิ ไม่ใช่มีจลาทิฐิ ดังเช่น (๑) **เห็นไม่เที่ยง เป็นเที่ยง** (๒) **เห็นทุกข์ เป็นสุข** (๓) **เห็นอนัตตา เป็นอัตตา** และ (๔) **เห็นไม่งาม เป็นงาม** ความนึกคิดแบบมีจลาทิฐิ [วิปลาส] ใน ๔ คติธรรม ดังกล่าวนี้ ย่อมนำความเดือดร้อน [ทำวิปฏิสาร] มาให้อย่างแน่นอน และยังไม่สามารถเข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคได้ [มัชฌิมาปฏิปทา] เพราะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันไปหมดทุกอย่าง ไม่สามารถพบความเจริญอันประเสริฐได้ นั่นเอง ความวิปลาสเช่นนี้ มีมูลเหตุมาจาก ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) **สัญญาวิปลาส** (๒) **จิตตวิปลาส** และ (๓) **ทิฐิวิปลาส** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยังเป็นเหตุทำให้เข้าใจผิดในการเจริญภาวนากรรมฐาน คือ วิปัสสนาสภาวะธรรมผิดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงโดยไตรลักษณ์ ซึ่งหมายความว่า ไม่เกิด “ปัญญาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” และ “ปัญญาตรัสรู้-สัมโพธิญาณ” ได้ หรือไม่เข้าใจ “สัจภาวะแห่งนิพพาน-บรมธรรม” ได้จริง อันเนื่องจากปราศจากสภาวะที่ถูกต้อง [สัมมัตตะ ๑๐] หรือสภาวะที่สอดคล้อง [อนุตตริยะะ ๓-อนุตตริยะะ ๖] ในการบรรลุอริยมรรค

ฉะนั้น ระดับความเข้าใจถูกต้องในธรรมทั้งหลายนั้น ย่อมแตกต่างกันไปตามระดับปัญญาของบุคคลทั่วไปจนถึงระดับอริยบุคคล ได้แก่ **โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหนต์** ตามลำดับ ลำดับที่ดีเลิศในพระธรรมวินัยนี้ คือ **“พระอรหันตปัญญาเจ้า”** ซึ่งถือเป็นพระอริยสงฆ์สาวกและสาวิกาของพระพุทธเจ้า ที่จะเป็นผู้บรรลุความตรัสรู้ซึ่ง **“สัมโพธิญาณ”** ได้ จนบรรลุถึง **“แจ้งภาวะแห่งนิพพาน”** ได้ นั่นเอง พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่สิ่งที่ปุถุชนทั่วไปจะเข้าใจได้ยากนัก เพียงแต่ผู้มีจิตใจยึดมั่นปรารถนาอยากบรรลุธรรมวิเศษ และต้องศึกษาอย่างจริงจังในไตรสิกขา ได้แก่ **อภิสัสสิกขา-อภิจิตตสิกขา-อภิปัญญาสิกขา** ก็ประพฤติปฏิบัติตนให้ถึงขั้นเป็น **“ผู้เต็มคำในธรรมแห่งสัมมุปีติ”** ไม่ใช่ผู้เบื่อก่อนวัยธรรม ตกเป็นผู้อยู่ในอบายภูมิ ไม่มีโอกาสพบความเจริญอันประเสริฐที่อารยชนพึงมีได้ ดังนั้น ในการตรัสรู้สัมโพธิญาณได้นั้น โดยเฉพาะ **“อาสาวิขยญาณ”** [ความตรัสรู้ = **สัมโพธิ**] เพื่อบรรลุธรรมในขั้นพระอรหันต์นั้น ต้องเกิด **“ปัญญาเห็นธรรม”** และ **“ปัญญาตรัสรู้”** โดยการวิปัสสนาด้วย **“อนัตตาแห่งไตรลักษณ์”** เท่านั้น เพราะฉะนั้น การสั่งสมประสบการณ์ที่เป็น **“สัมมาทิฏฐิ”** ทั้งฝ่ายโลกียธรรมและโลกุตระธรรมนั้น จึงเป็นเรื่องการสะสมบุญบารมีแห่งปัญญาตลอดชีวิต ซึ่งจะใช้เวลาอย่างน้อยแตกต่างกันในบุคคล แต่ทุกคนก็มีสิทธิมีโอกาสจะบรรลุมรรคผลนิพพานได้อย่างเท่าเทียมกันทั่วหน้า ถ้าบุคคลนั้น ตั้งใจจริงและประพฤติปฏิบัติจริงจังให้ครบบริบูรณ์และไพบูลย์ยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา.

